

1876

CORVIN-CODEXEK

THORNBAN, KÖNIGSBERGBEN ÉS SZENT-PÉTERVÁRT.

(Közlemények 1874-ik évi uti-tárczámból.)

Rómer Flóristól.

I.

Kutatásim egyik tárgya a „Corvin-Mátyás könyvtárához“ való adatok nyomozása, illetőleg az általam már ismert codexek constatálása lévén: utamba ejtettem Thorn ősrégi városát. Bár késő este érkeztem meg, az ottani főgymnasiumi igazgató Lehnerdt úr oly szives volt nemcsak a „Naldi Naldii Florentini epistola de laudibus augustae Bibliothecae, atque libri IV. versibus Scriptis eodem argumento ad serenissimum Mathiam Corvinum Pannoniae regem“ című *) kéziratot a könyvtárból azonnal kihozni, hanem egy régi cseh kéziratot is, melynek czime: „Heraclitus, seu de vita humana et fortuna liber,“ — mely szép kezdőkkel és kicsided-festményekkel van diszesítve. Mind a kettőn e feljegyzés olvasható: „Aus der Bibliothek zu Pesth“ (?); a cseh munkánál még ez áll: „1686 einem Soldaten in die Haende gefallen und von Zerneck (ez thorni polgármester volt) Verfasser der Thorner Chronik, in Wien zufaellig gekauft, und der hiesigen Bibliothek übermacht.“**)

A Naldi-féle kézirat a szebbek közé tartozik. Megvan a váltakozva arany és kék sorokból álló czim, melynek szépségei az egész kötetben, mely szüzhártyára van írva, észrevehető csúnnak megfelel. Az

*) L. Jaenich. De meritis Mathiae Corvini in rem literarium.

***) L. Die kön. Gymnasial-Bibliothek zu Thorn, und ihre Seltenheiten, von Maximilian Curtze. Königsberg. 1868.

első, díszlap, kerete köröskörül fut, négy sarkában ugyanazon csinos fiatal arcok alkalmazvák arany keretekben, melyeket a Mátyás király szebb köteteiben többször találunk. Vannak a gyönyörűen festett lombozatok közt a kereteken ülő, vagy, mint a czimert foglalót, tartó repkedő, mintegy oda lehelt geniuszok, a felső keretrész közepén a jelvényes hordó, jobb oldalon a farkát maró sárkány, balon pedig a vedres kút látható. — A király czimerén a lapos lemezkorona ülszört ormaival, a szivpaizsban, mint másutt is, a gyűrűt csőrében tartó holló fordul elő, az első mezőnyben az ezüst és vörös váltakozó pólya, a 2-dikban a dalmát három koronás fő, a 3-dikban a halmon álló kettős kereszt, a 4-dikben az ezüst, kétágu farkkal díszített, cseh oroszán látható.

E kötet mindenestre a szebbek közé tartozik, mert hiszen csak az ilyenek után kapkodtak a német katonák; azonban bársony vagy atlasz kötésének már nyoma sincsen; ámbár még Jaenich 1723-ban kijött munkájában említetik: „*involucrum holosericeum purpurei coloris floribus et auro intertextum: fibulae quibus clauditur liber, ex argento, eaque quatuor sunt, a superiori parte marginis una, una ab inferiore, a latere duo*“. Ezekből kitűnik, hogy a még külsőleg is egészen ép kötetet újabb időben, alkalmasint valami vad régiségkedvelő fosztotta meg ezen kiegészítő részeitől, melyek ujonnan a királyi könyvtárban felállított kéziratok drága voltáról tanuskodhatnának!

A thorni könyvtárnak egy másik kincsét teszi egy cseh nyelven irt, igen csinos kiesided-festményekkel díszített hártakönyv, mely szintén Buda bevétele után került vétel által e gyűjteménybe. E könyv tartalmát már közlöttem Kollár Márton realgymnasiumi tanár ural Táborban, hogy a cseh írók figyelmét, ha eddig talán nem ismerték volna, reá fordítsa; vázoltam a czimlapon festett két czimert is, melyek hajdani birtokosaira utalhatnak, tartalmából pedig csak az egyes fejezetek kezdetét közlém. A munka: *Heraclitus*, ugy van összegyűjtve latin és görög szerzőknek böles mondataiból, mint ilyeneket Petrarca Ferencz is összeállított. Ajánlva van a könyv *helffersteini* és *bernsteyni* Vilmosnak, ki László — Albert király fiának — főkormányzója volt.

Jaenich, idézett munkájában, ezt mondja: „*Monumentum sine dubio aulicum fuit in Vngaria, praedae autem loco in oppugnatione Budensi anno 1686 in militis cuiusdam gregarii manus devenit*“ stb. miből szerző azt hozza ki, hogy ezen könyv is a Corvinának részét tette, bár a magyar-cseh királyok könyvtárának egyik gyöngye is lehetett.

II.

Königsbergben nagy meglepetésemre szolgált azon, gyönyörűen kötött, és szépen irt négy arabs könyv, melyek reánk nézve azért birnak némi érdekekkel, mert Buda várának ostroma alkalmával 1683-ban, a többi pedig bevétele alkalmával 1686-ban szeptember 2-án Briskorn Jakab, tábori pap által lettek megszerezve. Az eredeti jegyzetek így hangzanak: „Cum Buda urbs nobilissima Turcarum manibus fortitudine Germanorum eriperetur, Anno 1683 *) in oppugnatione obtinuit Johannes Briskorn Pastor castrensis.“

Kérdés, szabad-e ezeket Mátyás királyunk könyvtárához számítani? miután fel kell tennünk, hogy Budán a törököknek is voltak könyveik, melyeket a győző katonák, főleg szép kötéseik miatt, és aranyos kezdőktől bámulatra ragadtatván, elvittek, hogy eladhassák.

Ezen munkákra arabnyelvészeinket figyelmeztetem; meglehet, hogy belső jelekből a könyvek korát meghatározhatják.

Kik azonban e könyvek irodalmáról némi újmutatást óhajtanak, azoknak ajánljuk: A „Kritische Aufsaetze“ közt az I-sőt, ezen cím alatt: „Beschreibung eines praechtigen Codex von des persischen Dichters Hafids Gedichten.“

Ezen codexet a königsbergi udvari könyvtárnak „ezüst szekrénységben“ őrizték, mely arról vette nevét, mivel mintegy 50, benne felállított mű, ezüst kötéssel és arany szegélyekkel birt, vagy ezüst és arany betűkkel volt írva.

Tartalmára Köhler tanár ismert reá először, mi szépművészeti becsét még inkább emelé. A remek lombozatokon kívül három kicsi ded festmény is díszeskedik; kár, hogy az első a nedvesség által szenvedett.

A kézirat régisége mellett szólnak végszavai: „Ezen diván leírásának befejezése történt Istennek a világok királyának segedelmével, 5) első Tsumada utolsó napján, (azaz: az ötödik hónapon, vagy is a mi februárunkban) a próféta szökésének 891-ik évében, (az az Kr. szül. után 1513-ik évében; [a szélén írva 1486-ban]). Isten szerencséltesse a legjobb sorssal Muhamedet, és az ő népét és mind az ő

*) Egyikben helyesebben ez áll: „Cum Buda urbs Ungariae fortissima e potestate Turcica eriperetur anno 1686. die 2. Fbris in oppugnatione obtinuit Jacobus Briskorn, pastor castrensis.“

hittersorsát. — Nekem, legcsekélyebb szolgájának, Jákobnak, ki irgalmasságára szorulok, bocsássa meg az Isten büneimet, és fődje el vétkeimet.“

E kéziratban még régi (XV. századbéli) írással görög és latin magyarázat is fordul elő, mely adat az 1486-ik évszámmal, ha ez helyes, talán valószínűvé teszi, hogy e könyv a Corvinához tartozhatott.

Ezen kéziratról szól a „Preussisches Archiv“ is július havában 1791. a 400. l. — és „Altpreussische Monatschrift“ 1866. 3. füz., a hol az is említettik, hogy erről már Lilienthal 1724-ben, valamint Bernouilli is szólt.

Őriznek itten egy kis 8-adrét, olaszosan díszített, tisztán tartott, ép kéziratot is, melynek keretében nyúl, lepke és geniusz jön elő; tartalma: Lo muro de la Cittade de Roma ebbe in circuito stb.

Feljegyzései közt hamarjában csak ezt voltam képes leírni: Libro di grande estimazione . . . cita di roma.

Dj Matheo Eher? alamanno . . fra dj Mr Ldo? d simone de l'aquila.

Adj 6 magio 1527 e messe sotto il iugo questa Citta dj Roma.

Ezen munka is a porosz királyi könyvtárhoz tartozott, vajjon a budainak volt-e egyik díszé? — kétes.

III.

A szentpétervári Corvin-féle kéziratról már volt némi tudomásom Simonyi Ernő jegyzeteiből, melyek közt idéz egy francia munkát e czímmel: „Musé de l'érmitage à Imperial Saint Pétersbourg 1860.“ E munka csak kefélynyomatban van meg, s ebben említettik Aranyzászú sz. János munkája, mely Mátyás király könyvtárából származott volna.

Már 1869-ben keresttem e kéziratot, hogy valódiságáról meggyőződjem, de az jelenleg nem az Ermitageban, hanem a császári könyvtár kéziratai közt őriztetik.

Pétervárra egyrészt csak azért utaztam, hogy ezen munkát constátáljam, és talán még más ottan lappangókat is felkutassak. A kéziratot legnagyobb szíveséggel engedék átvizsgálni, és Bitschkoff A. úr még azon szíveséget is megtevé, hogy a többi e korszakba vágó kéziratokat is rendelkezésemre bocsátá.

A munka, melynek könyvtári száma: 5. 3. 17., díszes címlapján, mely az első levél hátsó lapjára van festve, ez áll: IN HOC VO | LV-MINE HAEC OPE | RA SANCTI IOANNIS CHRY | SOSTOMI CONTINENTVR | homiliE, XXVIII. IN EPISTOLAM | AD CORINTHIOS | ITEM | CONTRA IVDEOS SER | MONES SEX. | A mi betű ezeken kívül az alsó soroknál látható, igen kétes.

Az első díszlap egészen festett és lombozattal ékesített kerettel bír, mely közt, a Mátyás király tulajdonához tartozó codexeken rendszeren látható égi teke, széna bagla vagy méhkas, a kut, a homokóra, négy férfi és két női mellkép fordul elő, legalul pedig Mátyás király címere van.

A két festett lapon, leginkább pedig az említett arczképeken és a kezdő betűben szokás szerint létezett sz. Chrysostom-képen a száundékos dörzsölésnek nyomai vannak, valaminthogy az első, beiratlan lapon is vannak két sorban az írás nyomai, melyek készakarva elrontvák, és talán csak vegytani uton ismét olvashatóvá tehetők. A mi e kéziratnak valódiságát szintén bizonyítja, az, hogy tábláján ez áll:

„Hic liber Mathie primi Regis Hungarie olim per immanissimam cladem Christianorum Buda vastata et ultrocitroque deportata tota bibliotheca.“

A könyv végén, két levelen, Lengyel- és Magyarország rövid története foglaltatik, melyeket egy magyar-kedvelő lengyelnek kellett írnia. A 316. lapon Lechus-sal kezdi meg a lengyelek történetét, végén pedig Báthory Istvánhoz fohászkodik: „Tu Stephane, post tot reges foeliciter regnas. Et non dubitant omnes te satisfacturum his, quae pertinent ad laudem nominis divini et tuam, et commodum Reipublicae nostrae, ut possis moriens perpetuo vivere, et pater patriae nominari, Cui fortuna Deus ipse faveat, et ille favet, qui te perpetuo vivere cupit.“

A 317. lapon pedig a magyarok történetét így kezdi meg „Attilla Scythia primo venit in Ungariam . . .“ stb., és az egészet egy lapon átfutván, az általunk Dobzse Lászlónak nevezett királyról ezt mondja: „. . . post mortem Mathiae“ Vladislaus Casimiri Secundi Regis Poloniae filius, Rex Bohemie, duxit Beatam et Regnum illi Vngaricum datum. Is magis sapientia quam armis imperabat; cum Turcarum imperatore iniit foedus, fuit gratus Bohemis, non minus Vngaris, ipsius sapientiam et modestiam amabant et admirabantur, prudentes et bene meritos viros extollebat, sed eius imperio Vngaria et res domestica floruit, vixit 44 annos et pater patriae nominabatur

nec maior unquam eo Rex Vngariae re et vita longior extitit, post cuius idscessum Ludovicus filius Wladislai Regis Vngariae, qui idem et Poloniae Rex fuit, sed et longa et diuturna pace plus luxui et moribus domesticis deditus tum etiam inobedientia et abundantia panis et vini creverat, in Vngaria post cuius lamentabilem casum Regnum infoeliciter diffractum est. Nam duo Reges simul Johannes et Ferdinandus electi, discordia sua perdidierunt Regnum Vngariae. Caveat edocta alieno malo et Polonia. Solummodo in pace est pars Vngariae apud posteritatem Ferdinandi et apud posteritatem Stephani magna gratia Dei Poloniae Regis, Transilvania, attamen tributo obnoxii sunt circa quos iam non est imperium liberum. — O vos Reges, Mathia, Vladislave utinam essetis superstitis et Stephano nostro manus auxiliares fauente diuina gratia, daretis, ut possit fortunam Toxis adipisci et nobilissimam bellicosissimamque gentem suam liberare a Constantinopolitano et Romano imperio, quod illi, quem amore prosequor, opto. Vivat ergo Rex Stephanus et surgat annuente magni potentis Dei, lacrimasque innocentium detergat, et illum, qui tibi hunc librum offert ama.“

Ha ezen utolsó szavak sz. Chrysostom homiliáira vonatkoznak, akkor azok Báthory István királynak tulajdonát is képezték volna. Meglehet, hogy valaki Budán vette, miután régi kötéstől meg volt fosztva, mert mostani kötése maroquin és újabb. Került-e ez is mint a sok Dubrowsky-féle drága kézirat Lengyelhonból Pétervárra, nem tudhattam meg, de valószínű. Az ilyenek megtudására mily jó lenne a régi, bár szétmállott könyvtárak lajstromait birni, és ezek nyomán a könyvek vándorlását bebizonyítani?

A fennebb idézett francia kefe-lenyomaton még ez is foglaltatik: „Azon kevés könyv, melyek a veszélyt elkerülték, többnyire megsiratandó állapotban, és sértve valának. Buda elfoglalása után a törökök kirablák a könyvtárt, kitörlék mint muszulmanok a nekik nem tetsző kicsided festésű alakokat, (mint e kéziratban is világosan látni lehet) és lábbelieket készítettek a finom hártlyából. A leirt kézirat a barbárság még más nyomát is mutatja, melyet a könyv vitelénél rajta ejtettek, mivel a szekér kereke által a könyv aranyozott széle el lett koptatva Szerenese, hogy ezen sértés az írásig nem ért. Azonban ottan is, a hol a könyv szélei ledörzsölvék, ugyanazon aranyozás látható, mely a lemetszett ép széleken van, miért is azt kellene hinnünk, hogy a könyvnek mostani szélei nem az eredetiek.“

Lipeséből figyelmeztettek, hogy a Catalogus 5., 2., 33. számu is valószínűleg budai, Mátyás-féle Codex, minthogy azonban kiderült, hogy e kézirat 1499-ből való, és Barbarigo Ágost, velencei doge Institutióit foglalja magában, jegyzetünkben ki kellett hagynunk.

Van azonban több olaszosan díszített kézirat Dubrowszky könyvgyűjteményéből, melyeket a Corvina kincsei közé sorozhatnánk, ha Mátyás király könyveinek határozottabb jellegeivel bírnának.

Így a 5., 2. 97-dik számmal jelzett, melynek czíme:

INCIPIT LIBER SEDVLII DE ACTIBVS PROPHE-
TARVM ET TOTO CHRISTI SALVATORIS CVRSV.

A díszítés a florenzi, felül-alul szemssörös arany golyócskák-
kal; a czímert, mely egészen a nápolyi királyokéval megegyez, két szivárványszínű szárnynyal bíró geniusz tartja, maga a czímer két mezőre oszlott talajon áll, melyek mindegyikén fehér sátor, vagy vár (?) látható.

A kézirat kötése a régi, kapesai vörös atlaszból valók, sugaras réz szegekkel meg vannak erősítve. Szélei mustráson aranyozottak. Mint a táblán belül írva van, valamikor Antonii Legnani-é volt.

Vörös Colophonja: „Beato Petro adiuvante oblatvs est huius-
modi codex ab aratore subdiacono sancte ecclesie“ stb.

Van még a többiek közt 5., 2, 58. szám alatt egy másik olasz, szíjas díszítményű kézirat, mely PETRARCA verseit tartal-
mazza. A finom pergamenon 199 levél van beírva, 10 levél egy fogatot teszen, s minden lapon 26 sort olvasunk. A cím lap hiány-
zik, az első díszlap pedig, madarakkal és geniuszokkal ékesített ke-
retet tüntet fel, melyeknek ketteje nyolczoldalú csipkézett paizsot
tart, de a czímer maga ki van mosva és barnára ki van festve. A
költő maga egy négykaréyban a keret bal oldalán látható. Az írás
gyöngykerékded, a kezdők egyszerűek, kékek.

Végre ugyanazon Dubrowszky-féle gyűjteményből való még a
„5. 3. 60.“ jellel ellátott olaszos (mert itten csak arra tekintettem
leginkább, melyek valószínűleg a budai könyvtárba tartozhattak,

minthogy különben igen sok remek francia és egyéb kéziratot kellene említenem) melyen mint a „5., 2., 97.“ számun szintén a nápolyi címér jön elő. A címzlap arany-barna betűkkel, arany szem-szőrös napokkal.

A mű címe : COMINCIA IL PHILOCOLO DI MESSERE GIOVANNI BOCACCHI.

Az első kezdőben M (anente) a hírneves költő képe látható. A széles keretben pedig geniuszok, állatok jönnek elő, és háromszor egy-egy pálmafa, mely körül egy mondatszalg tekeredik ; felírása alulról fölfelé : ACCA | DE | RA.

Meglehet, hogy ezen mondatnál fogva, lehetséges a könyv hajdani birtokosára akadnunk, minthogy rendszeren a díszlapokon előforduló jelképek és mondatok állandóan ugyanazok szoktak lenni, mint azt Corvin Mátyás kéziratainál láttuk.

A MOHÁCSI CSATÁRÓL

· SZÓLÓ EGYKORÚ ÚJSÁGLAPOK A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: **Fraknoi Vilmos.**

A könyvnyomtatás feltalálása után alig múlt el néhány évtized, már is a sajtót az emberek újságvágyának kielégítésére kezdték felhasználni.

A XV. század végső évtizedeiben, különösen déli Németországban, sűrűen jelentek meg az újságlapok, melyek rendszerint „Newe Zeyttung“ cím alatt a nevezetesebb európai eseményeknek híret szétvitték. Főkép Amerika felfedezése, az olaszországi hadjáratok és a török háborúk nyújtották az anyagot.

Természetes, hogy a mohácsi csata nagy mértékben foglalkoztatta egész Európát, különösen a szomszéd Németországot. És nem meglepő, hogy a Nemzeti Múzeum könyvtárában öt különböző újságlapot találunk, melyek a mohácsi gyásznapi részleteit beszélik el. A nyomtatási hely egyiken sincs kitéve. Valószínű, hogy az augsburgi és nürnbergi sajtók termékei.

I. A megjelenés időrendjét tekintve kétségkívül legelső azon, két kis negyedretű levélből álló, röp-irat, melynek címe :